

FRANCI RABINEK EPSTEIN
DOSLOV HELEN EPSTEIN

FRANCINA V JNA

Strhujúce spomienky nadanej módnej návrhárky,
ktorá prežila druhú svetovú vojnu

IKAR

FRANCI RABINEK EPSTEIN

DOSLOV HELEN EPSTEIN

FRANCINA V JNA

IKAR

Franci Rabinek Epstein
FRANCI'S WAR

Copyright © 2019 by Helen Epstein
Translation © 2020 by Miriam Ghaniová
Jacket design © 2020 by Barbara Baloghová
Slovak edition © 2020 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-7219-4

*Venujem Helen, Tommymu a Davidovi
ako spomienku na ich starých rodičov*

OBSAH

Mapa Francinej cesty	7
Doslov	219
Poznámka editorky	239
PodĎakovanie	245
Chronologický prehľad Francinej vojny	247
Koncentračné tábory	251

FRANCINA CESTA 1939 – 1945

Bol horúci deň prvého septembrového týždňa roku 1942 a Priemyselný palác na pražskom výstavisku zaplnili ľudia. Väčšinou ležali alebo sedeli na slame pohodenej na zemi, iní sa prechádzali ako omráčení. Nádherné exempláre československého priemyslu, ktoré tu predtým navodzovali sviatočnú atmosféru, boli fuč.

V detstve som často chodievala do Priemyselného paláca*, kde mal svoj stánok môj otec, majiteľ elektro-technickej firmy Rabinek & Korálek. Vždy to pre mňa znamenalo odmenu. Vrátila som sa domov so všelijakými vzorkami, s balónmi a kopou lesklých katalógov. Tentoraz som sa však odtiaľ nemala vrátiť domov, lebo Priemyselný palác zmenili na miesto, kde sa zhromažďovali nežiaduce osoby odsúdené na deportáciu, podľa vyhlásenia norimberského zákona o národnosti konkrétne Židia.

Nemalo nás to zaskočiť. Slučka sa pomaly uťahova-

* Poznámka editorky: Vtedy sa nazýval Radiopalác Pražských vzorkových veletrhů.

la už tri roky, ale ustavičné ponížovanie a vymývanie mozgov sa vlieklo pomaly a bolo len čiastočne úspešné. Naša ľudskosť stále zostávala nedotknutá a situácia nám až doteraz akosi nedošla. Bol to šok, keď sa k nám zrazu správali ako k dobytku.

Mala som dvadsaťdva rokov a otupene som ležala s hlavou v matkinom lone. Práve mi vybrali mandle, nejedla som niekoľko dní a ťažko sa mi dýchalo, lebo vo vzduchu sa vznášal prach zo slamy. Mama ma hladkala po vlasoch a snažila sa ma presvedčiť, aby som vypila aspoň trochu vody. Otec sa prechádzal pomedzi známych a pokúšal sa zistiť, čo s nami bude. Dovnútra sa vrútili esesáci, po chvíli zasa vyšli von, vykrikovali rôzne príkazy a vytvárali skupiny židovských mužov, ktorí mali umývať latríny. Z davu vyberali očividne tých najstarších pánov s okuliarmi. Môj otec bol jeden z nich.

V nemocnici mi oznámili, že mojich rodičov a mňa čaká deportácia. Sestrička, naša priateľka, mi povedala: *Teba môžeme z toho dostať v dôsledku operácie.* Zamyslela som sa, ale potom som vyhlásila: *Nedovolím im ísť samým.* *Sú už starí a okrem mňa nemajú nikoho iného.* Mama mala šesťdesiat rokov, otec šesťdesiatpäť. Nevedela som si predstaviť, že by odcestovali niekam sami. A poháňala ma aj iná motivácia. Môj manžel bol preč. Zostala som sama. Mimochodom, v septembri 1942 som mala už plné zuby všetkých obmedzení v Prahe, preto som uvažovala, že akákoľvek zmena mi prinesie úľavu bez ohľadu na to, čo ma čakalo na jej konci. Žiaľ, vždy som bola taká.

Hitler vtrhol do Československa 15. marca 1939, teda asi dva týždne po mojich devätnástych narodeninách. O politiku som sa nestarala a len nejasne som si uvedomovala, že všetci štyria moji starí rodičia boli Židia. Rok predtým som sa stala majiteľkou maminho módného salóna. Bola som bezstarostná, trochu rozmaznaná a väčšinou ma zaujímali len tanec, moja firma, flirtovanie a lyžovanie. Presne v uvedenom poradí.

Môj otec sa volal Emil Rabinek, narodil sa ako Žid vo Viedni v roku 1878. Bol najmladší syn v rodine rakúskeho štátneho úradníka a pevne veril v asimiláciu. Dvadsaťročný konvertoval na katolícku vieru, aby obišiel *numerus clausus* – židovské kvóty – na Berlínskej univerzite. Emil Rabinek bojoval bez nadšenia v prvej svetovej vojne v rakúskej armáde a v roku 1918 uvítal vznik Československa. V Prahe žil veľa rokov. Emocionálne a kultúrne zostával Rakúšan a vo vzniku Československej republiky videl nový experiment sociálnej

demokracie, akési Švajčiarsko v srdci Európy s rovnakými právami pre všetky národnosti. Rozhodol sa, že bude československý občan.

Nasledujúcich dvadsať rokov potvrdilo správnosť jeho voľby. Môj otec žil ako člen nemecky hovoriacej komunity v Prahe, chodil do nemeckých klubov, divadiel a na koncerty. Jeho obľúbená veta znela: Som občan Československa nemeckej národnosti. Nikdy sa nenaučil dobre po česky. Naša knižnica obsahovala len nemecké knihy, preklady z francúzskej, anglickej a ruskej literatúry. Viedol ma k obdivu všetkého nemeckého, prinajmenšom prefiltrovaním mojich vedomostí cez nemecký jazyk. Doma sme nemali ani jednu českú knihu, až kým som ich ako tínedžerka nezačala kupovať sama.

Hoci otec už dávno vnímal výstrahy týkajúce sa nacistizmu, nad správami z Nemecka mával rukou a považoval ich za propagandu. Veril v nemeckú slušnosť a spravodlivosť, česťnosť a civilizovanosť. Okrem toho si bol absolútne istý, že Československo je silná krajina a jeho suverenitu zaručujú aj francúzski a britskí spojenci. Dokonca ani okupácia Rakúska v marci 1938 neotriasla jeho presvedčením a svojich bratrancov, ktorí opustili Viedeň, považoval za zbabelcov. Jeho najstaršia sestra Gisela Rabineková Kremerová a niektoré z jej detí zostali. To bol preňho ďalší dôkaz, že je to nezmysel a netreba robiť paniku.

Okrem toho bolo treba uvažovať aj o financiách. V čase môjho narodenia vo februári 1920 bol môj otec

bohatý človek – spolumajiteľ lodenice a predajne s elektrotechnikou. Po americkej kríze v roku 1929 a nasledujúcich rokoch úpadku sa jeho bohatstvo zdecimovalo. Stále sme vlastnili krásny byt, všetky knihy aj obrazy a žili sme pohodlne, ale v období, keď Nemci napadli Československo, náš príjem pochádzal väčšinou iba z maminho a môjho módného salóna, ktorý otec predtým považoval za vrtoch liberálnych žien. Otec sa napokon zamestnal ako náš účtovník. Obchody sa darili, ale bola na ne viazaná väčšina nášho kapitálu a nemohli sme ho na čiernom trhu vymeniť za cudziu menu. Otec vtedy často hovorieval: *V našom veku si nemôžeme dovoliť emigrovať bez kapitálu.*

Navedela som, že otec napriek odvážnym rečiam písal listy svojmu bratrancovi do Anglicka. Chcel ma čo najskôr dostať z krajiny. Nakoniec z toho nebolo nič a až po dvadsiatich piatich rokoch som sa od toho príbuzného, ktorého kváril pocit viny, dozvedela, ako ho otec prosil, aby niečo urobil, čokoľvek, len aby ma zachránil. Určite na tom trvala moja mama, ktorá tušila, že český národ vo všeobecnosti postihne veľká katastrofa a zasiahne aj našu rodinu.

Moja mama Josefa Pepi Sachselová hovorila dokonale po česky a bola hlboko oddaná českým ľuďom, hoci aj ona sa narodila vo Viedni. Rodičia jej zomreli, keď mala deväť rokov. V roku 1891 si ju a jej dvoch starších bratov vzala otcova sestra Rosa a presťahovali sa do českého mesta Kolín.

Rosalia Sachselová Lustfeldová bola podľa mojej mamy beznádejne chudobná a hlboko veriaca. Pravidelne navštevovala synagógu v Kolíne a vo svojom obchode s oblečením rada debatovala o Talmude a chasidizme. Bratia čoskoro odišli: Emil Sachsel sa pripojil k rakúsko-maďarským námorníkom a usadil sa v Bratislave; Rudolf Sachsel sa stal pokútnym predavačom a neskôr zbohatol v Prahe. Deväťročná Pepi žila v Kolíne, učila sa po česky, chodila na gymnázium a teta Rosa jej vštepovala nekonečnú lásku, náboženskú vieru aj strnulosť. Táto kombinácia fungovala, no po rokoch, čo mama bola len akousi pozorovateľkou judaizmu, sa stala agnostičkou a doslova naň zanevrela.

Zavážila aj hilsneriáda. V roku 1899 mala Pepi sedemnášť rokov, keď v období židovskej Veľkej noci našli jednu českú katolícku šičku mŕtvu v mláke krvi. Hlavným podozrivým sa stal židovský tulák menom Leopold Hilsner, ktorého obvinili z rituálnej vraždy. Mama mi vysvetlila, že v celej krajine vrátane Kolína sa uskutočňujú pogromy. K jej nevraživosti voči judaizmu prispel aj fakt, že jej prvá láska bol bohatý židovský kolínsky chlapec, ale jeho rodičia ho radšej poslali preč z krajiny, aby zabránili svadbe so sirotou.

Teta Rosa naučila svoju neter dostať sa k použitému šatstvu a šiť. Pepi ako dvadsaťročná nasledovala svojich súrodencov a odišla z Kolína. Presťahovala sa k svojmu bratovi Rudolfovi do Prahy a našla si prácu v známom obchode s oblečením Moritz Schiller. Po dvoch rokoch

sa stala *directrice* a nákupkyňou. Mama sa nechcela vydať, ale aby zmiernila tetine obavy o jej cudnosť v takom veľkom meste, zobrala si bývalého spolužiaka z Kolína pána Oskara Weigerta.

Počas prvých desiatich rokov dvadsiateho storočia cestovala Pepi každý rok do Paríža a stala sa z nej vzdelaná podnikateľka. Jej manželstvo nebolo šťastné, lebo Oskar mal nevyliciteľnú chorobu syfilis. V roku 1908 sa Pepi nervovo zrútila. Jej šéf sa spojil s tetou Rosou a jej bohatými bratmi a spoločne sa im podarilo manželstvo anulovať, ako keby nikdy neexistovalo. Josefa Weigertová sa následne presťahovala do ubytovne, kde sa zoznámila s elektroinžinierom Emilom Rabinekom. Chodili spolu asi desať rokov a po smrti tety Rosy a jeho matky Fanny Rabinekovej sa v decembri 1918 zosobášili.

Emil Rabinek nemal nič proti Pepinej kariére, ale nechcel, aby pracovala pre niekoho iného. V priestoroch pri ich byte na Spálenej ulici 53 v Prahe si teda otvorila vlastný módný salón Weigert. Moja matka sa cítila veľmi dobre medzi českými aj nemeckými zákazníkmi, možno sa ešte trochu lepšie naučila po česky. Mnohí z nich ju obdivovali a často sa stali aj jej priateľmi. Mala výborný vzťah so svojimi českými zamestnancami. Ja som sa narodila vo februári 1920 a postupne som v detstve celkom dobre zvládla aj otcovu nemčinu.

Bola som úplne oddaná Československej republike, len o dva roky mladšia ako nový štát. Považovala som sa za občianku Československa, hoci ma rodičia vychová-

vali ako svetoobčianku. Doma sme hovorili po nemecky, všade inde po česky. V Prahe som chodila do francúzskej katolíckej školy, do kostola aj na spovede. Vedela som, že máme v rodine Židov, lebo som raz do roka chodila s *mutti* na židovský cintorín na hrob tety Rosy. Náboženstvo ma však veľmi nezaujímalo. V trinástich som sa začala vypytovať na katolícke dogmy a čoskoro nato som požiadala otca, aby mi zmenil doklady so znením bez náboženského vierovyznania.

Takí Židia sme boli ja a moji rodičia, keď 15. marca 1939 Nemci obsadili Prahu.

V apríli sa pri našich dverách objavil vysoký muž s pieskovými vlasmi, ostrihaný na ježka ako Prus. Zdvorilo sa predstavil ako komisár, ktorého *reichsprotektor* poveril, aby arizoval náš židovský podnik. Prešiel naše záznamy, skúmal, ako pracujeme, a určite dospel k záveru, že náš salón je úplne závislý od chuti aj práce jeho majiteľov a ich vzťahu k zákazníkom – čiže preňho nepredstavuje potenciálnu zlatú baňu. Prehodil niečo v tom zmysle, že jeho žena potrebuje nové šaty, a poradil nám, aby sme spísali záznam o pro forma predaji podniku niektorému z našich zamestnancov a zostali ďalej pracovať ako najatá pomoc. Po jeho odchode sme s *mutti* zašli do dielne prebrať situáciu so zamestnancami. Naše šičky a jedna krajčírka mali do tridsať rokov a my sme skalopevne verili v ich oddanosť, takže nám nikdy nezišlo na um, že by sa mohlo niečo dostať von o návrhu, ktorý sme im predložili.

Ani sa nezdali prekvapené. Také veci sa diali po celej Prahe, ale nikto z nás nečakal, že tak skoro budeme de-

batovať o tom, kto by sa mal stať formálnym majiteľom. Rozhodli sme sa teda, že ráno bude múdrejšie ako večer. Moji rodičia sa obávali vložiť náš osud do rúk niekoho iného, bez ohľadu na to, aký bol oddaný. Mne sa však ten nápad pozdával, dokonca mi pripadal brilantný. Vlastne sme nemali na výber. Mohli sme podnik úplne zatvoriť, no museli by sme ktovieako dlho žiť jedine z úspor. Navyše by sme viac ako tucet žien pripravili o prácu.

Nasledujúci deň sa Marie, ktorá u nás pracovala najdlhšie, ponúkla, že sa stane súčasťou zamýšľanej transakcie. U spoľahlivého advokáta sme podpísali tajnú zmluvu. Bol členom českého ilegálneho hnutia a mal s tým skúsenosti. Marie a ja sme mali dostávať rovnakú výplatu a zisk si deliť napoly. Aby transakcia bola vierohodná, právnik vytvoril pre Marie fiktívnu pôžičku, za ktorú mohla akože odkúpiť celý podnik. Dobré sme mu zaplatili. Zmluvu sme uložili u notára vo vidieckom dome a maliar premaľoval názov nad vchodovými dverami.

Život šiel viac či menej komplikovane ďalej, len zamestnanci namiesto toho, aby Marie oslovovali prvým menom, začali ju volať slečna Marie. Naši zákazníci vrátane nemeckých prijali situáciu bez komentárov. Niektorí sa priamo opýtali, či moja matka dostáva fér podiel.

Zanedlho sa začalo systematické prenasledovanie Čechov a osobitne Židov. Najprv sa objavila definícia, koho treba považovať za Žida: každého, kto má najmenej dvoch židovských starých rodičov. Zistila som, že ja